

Lukemisen sietämätön paino ja keveys

Leena Rönkkö

Hiidenmaa, Pirjo, Lindh, Ilona, Sintonen, Sara & Suomalainen, Roosa. (Toim.). (2023). *Lukemisen kulttuurit*. Gaudeamus. 412 sivua.

Lukemisen kulttuurit sisältää kaksikymmentä tutkimusartikkelia lukemisesta ja lukemisen kulttuureista. Teos jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä, ”Lukijat ja lukemisen ympäristöt”, tarkastellaan todellisia lukijoita, erilaisia lukemisen tapoja ja niiden vaikutuksia, lukijoiden tekemiä kirjallisuusvalintoja sekä lukemista ja siitä puhumista ja kirjoittamista erilaisissa sosiaalisissa ympäristöissä. Teoksen toinen osa ”Kulttuuriset lukijäkäsitykset” valottaa kulttuurisia tapoja, joilla lukeminen liitetään erilaisiin toimintoihin. Tarkastelu muun muassa kohdistuu käsityksiin, joita lukemisesta esiintyy kaunokirjallisuudessa ja muistelmissa ja joita lukijasta esitetään oppi- ja kaunokirjallisuudessa.

Lisäksi teoksessa valotetaan lukemista lukion opetussuunnitelmiin ja oppikirjojen pohjalta sekä tarkastellaan arviointimenetelmiä, oppilaille annettavia tehtäviä sekä ylioppilaskokeen opetusta suuntaavia kirjallisuuskäsityksiä.

Kirjavat lukijat ja lukuympäristöt

Teoksen ensimmäisen osan aloittaa Riikka Rossin artikkeli kaunokirjallisuuden lukemisesta ja siihen liittyvästä yhteisöllisestä empatiasta. Mielenkiintoisesti Rossi avaa kerronnallisen empatian helppoa ja vaikeaa empatiaa empiirisen lukupiiritutkimuksen keinoin osana Koneen Säätiön rahoittamaa Naapuridialogien affektiiviset lähtökohdat -hanketta sekä tarkastelee kerronnallisen empatian tutkimukseen liittyviä metodologisia haasteita. Nykyisessä vastakkainasettelun ilmapiirissä tutkimus on ajankohtainen etenkin vaikean empatian herättämän roolinoton epämukavuuden ja häiritsevyyden kokemusten kautta. Lukupiirissä lukijat voivat tunteiden reflektion avulla oivaltaa uutta omista moraalisisista ja yhteiskunnallisista asenteistaan sekä saada kokemusta tunteiden sosiaalisuudesta.

Viola Parente-Čapková, Riitta Jytilän ja Niina Kekkin artikkeli valottaa korkeakoulutettujen maahanmuuttajien romaani- ja kirjallisuuden mahdollistamaa kielen, kulttuurin ja kirjallisuuden oppimisen yhteisvaikutuksen rikkaut-

ta. Kirjojen välittämät suomalaisen yhteiskunnan ja historian ilmiöt, kulttuuritutkimuksen ”mitä sanotaan” ja kielentutkimuksen ”miten sanotaan” kohtaava tavalla, joka auttaa osallistujia saamaan mahdollisimman paljon irti tekstistä. Anne Riipan ja Kaisa Hahlin artikkeli kaunokirjallisuuden lukemisen roolista vieraitten kielten opetuksessa yhdistää kielididaktiikan ja kirjallisuudentutkimuksen. Riipan ja Hahlin tutkimuksen kohdeyryhmänä olivat lukiolaiset, ja sen toteutustapa lisäsi kulttuurihistorian tuntemista ja ymmärtämistä kielen oppimisen ohella. Parente-Čapková ja kollegoiden sekä Riipan ja Hahlin artikkeleista voi saada vinkkejä vieraan kielen ja kulttuurin oppimiseen.

Mielenkiintoinen on myös Anu Muhosen artikkeli, joka kertoo covid-19-pandemian aikana järjestetyistä ääneen lukemisen Zoom-istunnoista kanadalaisen hoitokoti Suomi-Kodin suomenkielisille senioriasukkaille. Tutkimusmateriaalina Muhonen käytti myös kuuntelijoiden sähköpostitse ja tekstiviesteinä lähettämiä palautteita sekä vapaamuotoisia lukupäiväkirjamerkintöjä. Hän sovelsi lingvististä etnografiaa ja sen ajatusta kielen ja sosiaalisen elämän yhdessä muotoutumisesta tutkimuksensa tiedonkeruun, käsittelyn ja analyysin menetelmänä. Turvallisuus, yhteisöllinen toiminta ja yhteisen kielen ja taustan merkitys herättivät osallistujissa merkityksellisyiden ko-

kemuksia ja paljon muistoja. Ne lisäsivät osallistujien toimijuutta ja elvyttivät kielitaitoa. Vastaavat lukuhetket voisivat tuoda mielekkyyttä vanhuksille suomalaisenkin vanhustenhoidon niukkojen resurssien kurimuksessa.

Maaria Lingon artikkeli taas käsittelee kirjabloggaajien yhä kasvavasta vaikutuksesta kirjallisuuden arvioinnissa, lukemiskulttuurin rikastamisessa ja sen markkinoinnissa – osallistuihan eräs bloggaaja Finlandia-palkinnon raatiinkin viime vuonna. Lingon mukaan kirjabloggaajat myös pidentävät kirjojen elinkaarta. Kirjabloggaajille palkitsevaa on itsensä toteuttaminen bloggauksen kautta sekä kuuluminen bloggareiden sosiaaliseen yhteisöön, samalla kun voi olla osa lukemiskulttuuria ylläpitävää elävää sosiaalista verkostoa.

Monet artikkelit käsittelevät lasten ja nuorten lukutaitoa, lukemiseen innostumattomuutta, monilukutaidon merkitystä ja huolta osin stereotyyppisistäkin käsityksistä lukutaidon riittävydestä. Esimerkiksi Sara Routarinteen, Tuire Iiskalan, Erika Ketamon, Heidi Lindfeltin ja Mirjamaija Mikkilä-Erdmannin artikkeleissa, jossa käsiteltiin lukupiirien vaikutusta lukuharrastukseen alakoulussa, tärkein tulos oli se, että lukupiirien myötä vastahakoisten lukijoiden sisäinen lukumotivaatio parani ja heidän käsityksensä itsestään lukijoina koheni. Tosin vastahakoisten lukijoiden asenne lukemiseen ja suhtautuminen sosiaaliseen lukemiseen eivät muuttuneet. Tässä tutkimuksessa ei näkynyt sitä paljon puhuttua eroa tyttöjen ja poikien lukumotivaatiossa.

Lotta-Sofia La Rosan artikkeli tutkii kahdeksaluokkalaisten kaunokirjallisuuden lukumotivaatiota: miten kaverit vaikut-

tavat nuorten käsityksiin lukemisesta vapaa-ajalla ja saavatko nuoret tukea lukuharrastukselle kaveripiirissä? Lisäksi hän tarkastelee sitä, onko sukupuolittaiselle tarkastelulle perusteita nuorten kaunokirjallisuuden lukemista vapaa-ajalla tutkittaessa. Tämän aineiston perusteella lukevalle nuorelle kaverien tuki ei ole välttämätön. Yli puolet tutkimukseen osallistuneista nuorista pitää lukemista turhana tai ei kovin tärkeänä, ja yli 60 prosenttia tutkimukseen osallistuneista tytöistä ei lue koskaan tai vain harvoin. Toisaalta La Rosa painottaa, että nuoret ovat älypuhelimien avulla tekstien ja kertomusten lukijoita, tuottajia, kritisoijia ja kuuntelijoita, joten digitaalisten alustojen merkitystä nuorille ei tulisi aliarvioida lukemisenkaan näkökulmasta.

Pekka Mertalan, Sari Sulksen ja Karoliina Talvitie-Lambergin artikkeleissa tarkastellaan dataistuvan maailman monilukutaitoa kolmen esimerkin kautta. Yhdessä niistä tarkastellaan muun muassa lukija- ja lukutaitoryhmistä rakentuneita käsityksiä PISA-tutkimusten perusteella julkisissa keskusteluissa, etenkin PISAn roolia datapohjaisten tulkintojen välineenä. Datafikaatioistuvassa maailmassa lukemispöytäroolit ovat kääntyneet ylösalaisin: lukijaa on alettu lukea ja saatu hänestä datavarjokuva – yleisty, joka voi olla vääristynyt tai epäsuhdassa yksilön oman ymmärryksen kanssa. Kokonaisvaltaisen kasvun idea koulun tehtävänä jää kirjoittajien mielestä toteutumatta, jos opettaja joutuu datamoderaattoriksi, joka kerää yksilötason mittauksella dataa oppilaistaan. Lisäksi toistuva sukupuolittunut puheta- pa vahvistaa keskiarvot tai keskimääräiset tulokset normiksi

ja jättää piiloon monia tuloksiin vaikuttavia sosiaalisia kategorioita. Datalukutaito on datafikaation myötä kohonnut yhdeksi avaintaidoksi. Siihen pitäisi tutkijoiden mukaan liittyä datan käytön eettisjuridisten kysymysten pohdinta ja kriittinen tulkintojen tarkastelu. Monilukutaito voitaisiin nähdä eräänlaisena erilaisten lukutaitojen metalukutaitona.

Lukijat, kulttuurit ja muuttuva kirjallisuuden opetus

Teoksen toisen osan aloittaa Anna Kuusmin artikkeli lukemisen haasteista 1800-luvun Suomessa. Se avaa lukijalle historiallisen ikkunan talonpoikaisen kansan lukemisen oppimiseen kaunokirjallisuuden ja kansanilmien muisteloitten ja omalelmänkertojen kuvausten kautta muorinkouluihin, lukukinkereihin ja kiertokouluihin aikana, jolloin katekismus, virsikirja, aapinen ja almanakka muodostivat tavallisimmin kotien kirjaston. Ajan asenteet kannustivat vain vaaditun lukutaidon saavuttamiseen, kunnes uskonnollisten liikkeiden hengelliset kirjat alkoivat edistää lukutaidon omaksumista, samalla kun sanomalehtiä, kertomuksia, runoja ja tietokirjoja alkoi ilmestyä. Ainakin tätä lukijaa havahdutti jälleen kerran toteamus Seitsemän veljeksen Eeron kirjoittamisen opettelusta: Kuusmin mukaan on arvioitu, että yli 10-vuotiaista suomalaisista oli lukutaitoisia vuonna 1880 noin 13 prosenttia ja 1900-luvun alussa noin 40 prosenttia.

Kirjallisuudenopetuksen laajahko osuus palvelee ehkä eniten opetuksen historiasta kiinnostuneita, äidinkielen opettajiksi koulutautuvia tai kirjallisuutta opiskelevia. Teoksen toisen osan

artikkeleissa tutkitaan kulttuurisia luku-, lukija- ja kirjallisuuskäsityksiä ja kirjallisuustutkimuksen eri suuntauksia. Tarkastelussa on myös se, miten nämä käsitteet ovat vaikuttaneet kirjallisuuden opetukseen 1800-luvulta 2020-luvulle, jossa opetusta ohjaavat opetussuunnitelmat ja ylioppilaskirjoitustehtävät. Oppilaiden kaunokirjallisuuden luku- ja analyysitaidot tai vaikkapa eettisen mielikuvituksen kehittyminen saavat taustaa. Lukija joutuu ihmettelemään, kuinka on mahdollista, että äidinkielen ja kirjallisuuden tuntimääriä on vähen-

netty, samalla kun vaatimukseen on kieli- ja kirjallisuustieteiden lisäksi tullut viestintätieteiden ja kulttuuritutkimuksen alueita käsitteineen. Ne näkyvät esimerkiksi ylioppilaskokeiden tehtävissä, joissa mediakasvatuksen ja visuaalisen kulttuurin aihealueet monimuotoistuvat multimodaalisiin tekstianalyysiin. Lukija saa lisää ymmärrystä opettajien kiirepuheita ja paineita kohtaan, ja ihmettely suomalaisten heikentyneen äidinkielen ja lukutaidon hallinnastakin vähenee.

Kokonaisuudessaan kirjan laajuus ja akateemiset tieteenala-

kohtaiset ja -väliset tekstit eri näkökulmineen vaativat lukijalta innostusta ja sitkeyttä sekä tietoja kirjallisuudentutkimuksen historiasta ja käsitteistöistä, jotta lukukokemus ei tunnu liian työläältä. Kuitenkin kun malttaa keskittyä artikkeleiden lähilukemiseen, saa palkinnoksi kurkistuksen monipuoliseen ja ajankohtaiseen kirjallisuudentutkimuksen kenttään ja joutuu tarkentamaan omiakin ennakko-oletuksia lukemisen kulttuureista. ■